ŽIVOT

Literatura o osobnosti, životě a díle Viléma Mathesia je velmi bohatá. Výběr hlavních pramenů je uveden v oddíle Literatura o Vilému Mathesiovi (str. 50). V úvodu následujícího nástinu Mathesiova života je věnována zmínka jeho současnému ohlasu v zahraničí; navazující stručné biografické pojednání pak vychází ze statí českých autorů, napsaných po jeho úmrtí a při příležitostech životních jubileí a výročí.

Stručná hesla v zahraničních encyklopediích, jak vyplývá z jejich povahy, podávají pouze výběrovou charakteristiku Mathesiovy osobnosti. V Britské encyklopedii (*Encyclopaedia Britannica*, 2005) je Mathesius představen jako český lingvista a badatel v oblasti anglického jazyka a literatury, předseda Pražského lingvistického kroužku, proslulý pro svůj vliv na strukturní lingvistiku a svými fonologickými studiemi.[1] Mathesiova akademická dráha je zaznamenána od počátku jeho působení na Karlově univerzitě v Praze (od r. 1909 v oboru germanistiky a romanistiky a od r. 1912 jako prvního profesora anglistiky). Mathesiovo vědecké dílo je zde charakterizováno třemi obdobími, z nichž první předznamenává jeho studie z r. 1911 „O potenciálnosti jevů jazykových". Její přínos je spatřován v anticipaci Saussureova rozlišení „langue" a „parole" a v zdůrazňování významu synchronického studia jazyků. Pro druhé období se uvádějí Mathesiovy práce z oblasti anglické literatury (*Dějiny anglické literatury*, 1910–1915, a shakespearovské studie). Poslední období je obecně charakterizováno zájmem o funkční syntax[2] a sémantiku.

Výběr Mathesiových publikací, který uvádějí různé encyklopedie, se dost liší. Tak v otevřené encyklopedii *Wikipedie* (2007) nacházíme *Alžbětinské divadlo, Češtinu a obecný jazykozpyt* a *Obsahový rozbor současné angličtiny. Češtinu a obecný jazykozpyt* uvádí též encyklopedie *Biografías y Vidas* (2004), která dále zmiňuje Mathesiovy studie stylistické a bohemistické a jeho přínos k obecné lingvistice.

Jako významný údaj se často uvádí příbuzenský vztah Viléma Mathesia k Bohumilu Mathesiovi. Bývají mylně označováni jako bratři, a to nejen v encyklopediích a slovnících cizích, ale i domácích (*Wikipedie, Slovník osobností jazykovědné bohemistiky, KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století*). Vilém a Bohumil byli bratranci, Bohumil byl syn bratra Vilémova otce, Petra Mathesia.[3]

Z další literatury o Mathesiovi uváděné vyhledavačem Google (viz oddíl Literatura o Vilému Mathesiovi, str. 50) stojí za zmínku rozsáhlá španělská studie Eduarda Fernandéze Couceira „El pensamiento lingüístico de Vilém Mathesius" (I), a to nejen pro rozsah (31 str.), ale i pro dvě úvodní mota, Josefa Vachka a René Welleka. Obě komentují skutečnost, že Pražská škola je často reprezentována jmény N. S. Trubeckého a Romana Jakobsona, zatímco Mathesiův přínos bývá opomíjen, přestože v označování teoretického přístupu Pražské školy termínem „funkční strukturalismus" atribut „funkční" reflektuje právě přístup Mathesiův. Kratší motto citující René Welleka uvádíme celé:

„Though he was the organizer and guiding spirit of the Circle, he is often considered a shadowy figure, an *éminence grise*, even a mere figurehead compared to such men as Roman Jakobson, Prince Nikolaj Trubetzkoy, or Jan Mukařovský. Some of the comparative obscurity of Mathesius is due simply to the fact that most of his writings are in Czech."

Vilém Mathesius se narodil 3. srpna 1882 v Pardubicích v rodině cejchmistra (cejchovnictví je v *Pamětech* věnována celá osmá kapitola). Ještě v témže roce jeho rodina přesídlila do Kolína, kde Mathesius prožil dětská a gymnaziální léta. V jeho vzpomínkách na gymnaziální učitele zaujímá významné místo Čeněk Dušek, farář kolínského sboru reformované evangelické církve, který na Mathesia zapůsobil nikoliv po stránce náboženské nýbrž jako kulturní člověk širokého a svobodného rozhledu (viz *Paměti*, kapitola 12, „Gymnázium"). Vysokoškolská studia Mathesius absolvoval v Praze na Karlově univerzitě. Studoval germanistiku a romanistiku, z počátku jako třetí obor slavistiku. Anglistika nebyla

v té době na české pražské univerzitě ještě ustavena; na přednášky a semináře z anglické filologie Mathesius chodil na pražskou univerzitu německou. Jak je zaznamenáno v kapitole 16 („Na univerzitě"), pro specializaci na anglistiku se Mathesius rozhodl na radu profesora germanistiky Václava Emanuela Mourka.

Zájem o anglickou literaturu (Benjamina Franklina, Washingtona Irvinga, Miltona, Byrona, Waltera Scotta) byl v českých zemích od 18. století a vyvrcholil v r. 1848 v přednáškách docenta A. H. Springera, který přednášel o revolučním období v Anglii v letech 1789–1848. V té době začali odcházet první čeští vystěhovalci do Ameriky; do první světové války tam emigrovalo na půl milionu Čechů. Vznikla tak potřeba anglických slovníků (Mourek, Jung) a učebnic (Sládek, Krupička, Osička).

Učitel prvních českých anglistů byl Johann Kelle, profesor německého jazyka a literatury na německo-české pražské univerzitě od r. 1857. Alois Pogatscher, u něhož Mathesius absolvoval šest semestrů anglistiky, se stal docentem anglického jazyka a literatury na německé pražské univerzitě v r. 1886 (řádným profesorem byl jmenován v r. 1896).

Na české pražské univerzitě, která se oddělila od německé v roce Mathesiova narození (1882), Václav Emanuel Mourek (1846–1911) učil německý jazyk a literaturu. Lingvistické, literární a překladatelské zájmy kombinoval se zájmem o anglicky mluvící oblasti. Uveřejnil *Přehled dějin literatury anglické* (1890), napsal dvě anglické gramatiky (1886, 1889) a překládal do češtiny Smolletta a Thackerayho. Jeho nástupce Josef Janko (1869–1947) se věnoval anglické literatuře jen příležitostně (*Shakespeare. Jeho život a dílo*, 1909). Poslední z generace předchůdců českých anglistů byl Arnošt V. Kraus (1859–1945), germano-slavista.

Univerzitní studia Mathesius dokončil v r. 1905, a šťastnou náhodou mohl jako suplent hned nastoupit na českou vyšší reálku v Dušní ulici v Praze na Starém Městě. Tři roky zde vyučoval francouzštinu a němčinu. V r. 1908 už jako definitivní profesor

přešel na První českou státní reálku do Plzně (viz *Paměti*, kapitola 18, „Staroměstská reálka"). Jakkoliv byl jeho přístup k pedagogické práci novátorský a činorodý, neovlivnil jeho zájem o práci vědeckou, k níž směřoval už v době studií. Mathesiovo filologické zaměření, zahrnující jak jazyk, tak literaturu, se projevilo v jeho prvních významných vědeckých publikacích. Na základě první, z oblasti literatury – *H. Taine jako kritik shakespearovský* – obdržel v r. 1906 titul doktora. Jeho druhá významná vědecká práce se zabývá jazykem, a to problémem, kterému později věnoval mnoho pozornosti při porovnávání angličtiny s češtinou a který tak výrazně ovlivnil jeho pojetí aktuálního členění větného: *Studie k dějinám anglického slovosledu* (pět studií uveřejněných ve *Věstníku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, 1908–1909). Tato práce byla předložena jako jeho habilitační spis, na jehož základě se v r. 1909 habilitoval.

Návrh na založení katedry anglického jazyka a literatury byl podán již v r. 1908. Tříčlenný výbor složený z profesorů Mourka, Krause a Zubatého, který návrh posuzoval, měl na mysli jako vhodného kandidáta právě Viléma Mathesia. Mathesius nastoupil po své habilitaci v hodnosti docenta[4] a po třech letech, v r. 1912, byl jmenován mimořádným profesorem. Měl přednášet pět hodin týdně a mít dvouhodinový týdenní seminář, což byl úvazek řádného profesora. Znamenalo to rovněž ustavení stálého anglického semináře. Řádným profesorem se Mathesius stal koncem r. 1918, po uveřejnění statí o Shakespearovi (které vyšly v souvislosti s výročím tří století od Shakespearova úmrtí v r. 1616), o původu anglických balad a o Wycliffově místě v historii anglické literatury. Dne 22. prosince 1918 byl Mathesius schválen ministrem školství a kultury Československé republiky jako řádný profesor anglického jazyka a literatury.

Ve srovnání s většinou jeho současníků a následovníků byla Mathesiova akademická dráha rychlá a přímočará. Ve dvou desetiletích po r. 1918 měl možnost rozvinout veškeré své schopnosti a vybudovat model anglického semináře, podle něhož byly po válce zřizovány anglistické katedry na Moravě a na Slovensku. Půso-

bení na univerzitě však nebylo jedinou oblastí jeho akademických zájmů. Živě se zajímal o problémy českého školství a vzdělání obecně a velkou pozornost věnoval otázkám kulturním. Byl častým návštěvníkem Čapkových pátečních schůzek, Ministerstvo školství a kultury a jiné instituce se na něho obracely jako na experta v otázkách kulturní politiky. Avšak plný rozvoj Mathesiových sil a schopností opakovaně brzdila jeho nemoc. Od čtyřiceti let trpěl vážnou oční chorobou, k níž se krátce po jeho padesátce přidružila choroba páteře, která ho sužovala do konce života. Vznik svého neduhu, patrně tuberkulózy páteře (a snad i jeho oční choroba, avšak tu v *Pamětech* Mathesius připisuje špatné diagnóze a lékařské péči, viz kapitola 15, „Praha"), Mathesius spojoval s namáhavým sháněním živobytí po venkově za první světové války. V letech 1923–1925 ho problémy se zrakem vyřadily z akademické činnosti. Roku 1925 onemocněl jeho syn a žena, proto nemohl provázet Karla Čapka do Anglie. Teprve r. 1928 jel na 1. mezinárodní kongres lingvistů v Haagu, v r. 1929 cestoval do Salcburku a v r. 1931 do Ženevy na 2. mezinárodní kongres lingvistů.

V třicátých letech vedl na fakultě čtyřsemestrální kurs „Vědecký rozbor současné angličtiny" (2 hod. týdně) a kurs přednášek nebo seminář z historie literatury („Vybrané kapitoly z moderní anglické literatury", „Vybrané kapitoly z historie anglické literatury v 16. a 17. století", „Cvičení ze současné literatury", „H. G. Wells" a „G. B. Shaw"). Příležitostně učil v kursech „Cvičení z anglické prózy a poesie" a „Cvičení z novinářské angličtiny". Opětovně však musel kvůli zdravotním potížím, zhoršeným chorobou páteře, žádat o snížení úvazku. V r. 1933 utrpěl těžkou ztrátu i jeho rodinný život úmrtím jeho ženy. S vynaložením velkého úsilí přemáhal zdravotní obtíže a rodinné starosti, aby mohl věnovat dvě až čtyři hodiny denně vědecké práci. Oční neduh mu nedovoloval číst ani psát, takže byl závislý na pomoci svých asistentů a několika studentů, kteří mu předčítali a psali podle jeho diktátu. Roku 1939 byl přes špatné zdraví jmenován vedoucím německého semináře; krátce nato v listopadu 1939 byly české univerzity nacisty uzavřeny. Nacistická okupace ještě zvýšila Mathesiovo

úsilí o vydání kolektivního dvousvazkového díla *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, zamýšleného k dvacátému výročí vzniku Československé republiky, které redigoval. Dílo vyšlo, ač v podobě oklestěné nacistickou cenzurou, ve dvou vydáních, v r. 1939 a 1940, a stalo se nástrojem obrany, svědčícím o kulturním vývoji českého a slovenského národa. V této souvislosti připomeňme též Mathesiův podpis pod Prohlášením 304 kulturních pracovníků „Věrni zůstaneme" v *Rudém právu* v r. 1938,[5] požadujícím, aby vláda republiky vytrvala na straně demokracie proti fašismu.

Konce války se Vilém Mathesius nedočkal. Zemřel necelý měsíc před jejím ukončením, 12. dubna 1945.

Z rozsáhlé akademické, kulturní a organizační činnosti Viléma Mathesia je pro českou anglistiku nepochybně nejdůležitější jeho působení na Karlově univerzitě. V širším kontextu rozvoje české lingvistiky a jejího zapojení do mezinárodních kontaktů je však trvale zapsán jako zakladatel Pražského lingvistického kroužku, na jehož půdě byly položeny základy Pražské lingvistické školy.[6]

Pražský lingvistický kroužek byl založen v r. 1926[7] jako volné sdružení. Na jeho schůzkách přednášeli nejen přední badatelé domácí (Mathesius, B. Havránek, J. Mukařovský, B. Trnka aj.), ale i významní lingvisté zahraniční (R. Jakobson, N. S. Trubeckoj, S. Karcevskij, L. Tesnière aj.). Mathesius byl jeho iniciátorem, svolavatelem a předsedou do konce svého života. V poválečném období totality činnost Kroužku zanikla;[8] k jeho obnovení došlo až po r. 1990.

Z pohledu těchto dvou aspektů Mathesiova přínosu k rozvoji domácí a zahraniční lingvistiky, k nimž se významně přidružují jeho aktivity kulturní, se jeho ostatní činnost může jevit jako podružná. Nicméně v akademické sféře doby hrála závažnou roli, a pro celkovou charakteristiku Mathesiovy osobnosti má nemalý význam. Jeho činnost redakční a ediční byla již zmíněna v souvislosti s jeho úsilím o vydání díla *Co daly naše země Evropě a lidstvu*. Mathesius byl spoluredaktorem všech renomovaných soudobých časopisů, z nichž tři trvale reprezentují příslušné obory. Jako člen kolektivní redakce se zasloužil o vydávání *Travaux du Cercle linguistique de Prague*[9] (1929–1939). Spolu s Bohuslavem Havránkem redigoval *Slovo a slovesnost* (1935–1943) a v *Časopisu pro moderní filologii* byl redaktorem anglistické části. Významně se podílel na vydávání *Sbírek pojednání a rozprav* Filozofické fakulty Karlovy univerzity redigováním filologické části (1923–1939). Součástí jeho kulturních aktivit bylo redigování řady *Okna*, *Knihy zkušeností a úvah* (1920–1929), a spoluredakce (s J. B. Kozákem) *Výhledů*, *Sbírky zkušeností a úvah* (1929–1935). Úplný soupis Mathesiovy redakční činnosti je uveden v jubilejním svazku *Jazyk, kultura a slovesnost* na str. 514. Tento svazek rovněž zaznamenává Mathesiovou činnost překladatelskou (str. 509), z níž se jako nejvýznamnější jeví jeho překlad sedmi kapitol z knihy H. G. Wellse, *Angličan se dívá na svět*, která vyšla v řadě *Okna* v r. 1922. Za zmínku však stojí i poznámka o překladu *Babičky* a několika pohádek, „Božena Němcová v angličtině" (*Zrání* 2, 1920, č. 3, str. 47).

Jak vyplývá z mota René Welleka, uvedeného na počátku tohoto nástinu Mathesiova života, Mathesius byl v zahraničí méně znám než jiní členové Pražského lingvistického kroužku. Přesto se mu za jeho života dostalo mezinárodního uznání zvolením do funkce zástupce Československa v stálém mezinárodním výboru lingvistů CIPL (Comité International Permanent de Linguistes). Do této prestižní funkce byl zvolen nejen pro své práce anglistické, ale i bohemistické. O zpřístupnění Mathesiova pojetí jazyka v zahraničí se v šedesátých a sedmdesátých letech zasloužil především Mathesiův žák a pokračovatel Josef Vachek překladem Mathesiovy studie „O potenciálnosti jevů jazykových" (On the potentiality of the phenomena of language). Stať vyšla ve svazku *A Prague School Reader in Linguistics* (Bloomington 1964), do něhož ji Josef Vachek, jeho sestavitel a editor, zařadil jako úvodní. Josef Vachek rovněž inicioval anglický překlad *Obsahového rozboru současné angličtiny na základě obecně lingvistickém* (*A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*, Praha, Academia 1975). O trvalosti a dosahu Mathesiova odkazu svědčí mimo jiné reedice tohoto překladu v Číně v r. 2008 (*A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*, Peking, World Publishing Company).

Mathesiův život je ovšem natolik spjat s jeho dílem, že celkový obraz jeho osobnosti nelze vytvořit bez nástinu oblastí, jimiž se zabýval ve svých pracích.

Poznámky

1 Z témat Mathesiových fonologických prací je zmíněna funkční zatíženost fonémů a jejich kombinatorická schopnost. V pedagogické praxi, jak známo, Mathesius názorně demonstroval uplatnění funkčního hlediska při výkladu vztahu mezi fonetikou a fonologií (ilustrovaný např. rozdílem mezi [ŋ] a [n] v angličtině a češtině [*Nebojte se angličtiny*, kap. 2]). Fonologie byla hlavní oblast zájmů členů Pražského lingvistického kroužku v období po jeho založení (1926) obecně, srov. S. N. Trubeckoj, z českých lingvistů Bohumil Trnka a Josef Vachek.

2 Tento termín zřejmě zahrnuje aktuální členění větné.

3 V *Pamětech* se o Mathesiových příbuzenských vztazích dočítáme v první kapitole, věnované jeho rodu. O bratranci Bohumilovi (zvanému Boža) jsou v *Pamětech* dva odstavce (viz str. 63–64).

4 K ustavení katedry anglistiky rovněž přispěl návrh na lektora angličtiny, kterým se stal A. J. Percival Butler. Byl absolventem anglistiky na německé univerzitě v Praze, kde studoval pod prof. Pogatscherem.

5 Rudé právo 19, 1938, č. 114, 15. 5., str. 9; též *Tvorba* 13, 1938, č. 20, 20. 5., str. 229.

6 Viz Vachek 1966, 1970, 1972, 1999.

7 V r. 2006 při příležitosti osmdesátiletého výročí jeho založení uspořádalo předsednictvo Kroužku seminář s mezinárodní účastí. Příspěvky přednesené na tomto semináři vyšly ve *Slovu a slovesnosti* 69, 2008, č. 1–2.

8 O kontinuitu Pražského lingvistického kroužku v tomto období usiloval Mathesiův žák a pokračovatel na Katedře pražské anglistiky Bohumil Trnka, který založil a vedl Skupinu pro funkční jazykozpyt.

9 *Travaux* byly znovu uvedeny v život po válce pod názvem *Travaux linguistiques de Prague*. V letech 1964–1971 vyšly čtyři svazky; vydávání dalších svazků druhé řady bylo v sedmdesátých letech přerušeno obdobím normalizace. Třetí řada *Travaux* vychází od r. 1995 s francouzským a anglickým názvem *Travaux du Cercle linguistique de Prague NS* [New Series] / *Prague Linguistic Circle Papers*. Dosud vyšly čtyři svazky, poslední v r. 2002.

DÍLO

JAZYK

Mathesiovy lingvistické práce lze rozdělit do tří skupin: obecně lingvistické, anglistické a bohemistické.

(a) Z obecně lingvistických prací se nejčastěji cituje studie „O potenciálnosti jevů jazykových", kterou Mathesius přednesl v r. 1911 na schůzi historicko-filologické třídy Královské české společnosti nauk. Myšlenky v ní obsažené však natolik anticipovaly pozdější vývoj, že zůstaly ve své době, orientované převážně historicky, téměř bez ohlasu. Zahraniční odborná veřejnost se s nimi mohla seznámit až po padesáti letech zásluhou Josefa Vachka, který studii přeložil do angličtiny a otiskl ve sborníku *A Prague School Reader in Linguistics*. Ruský překlad vyšel v r. 1967, a stejně jako anglická verze uvádí N. A. Kondrašovův soubor *Pražskij lingvističeskij kružok*.

První novum Mathesiovy studie byl synchronický, nehistorický přístup k jazyku. Mathesius tento přístup nazýval „statickým" na rozdíl od přístupu „dynamického" (=diachronického, vývojového). Druhé novum byl sám pojem potenciálnosti, kterým rozuměl synchronní kolísání řeči, tj. kolísání v témže časovém období. Tato kolísavost, měnlivost stavu jazyka v téže době probíhá v jistých mezích. Je nejen nutným předpokladem jazykového vývoje, ale též umožňuje řešit některé jazykové otázky, např. problém samostatnosti slova ve větě, distinktivních rozdílů v kvantitě samohlásek, specifického stupně důrazu slovních druhů aj. Odpověď na tyto otázky Mathesius nacházel v existenci jistých tendencí, které sice nepůsobí jako zákony, ale jsou zcela zřetelné a statisticky postižitelné. Tak např. samostatnost slova ve větě zůstává jazykovým faktem, i když se projevuje jen potenciálně, tj. nikoliv vždy a za všech okolností. Mathesiův pojem potenciálnosti je tak předchůdcem pojmů jazykového centra a periferie, které byly rozpracovány mnohem později (u nás v šedesátých letech, viz *Travaux linguistiques de Prague* 2, *Les problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*, Praha, Academia 1966).

Některé významné obecně lingvistické práce zpřístupnil zahraniční veřejnosti už sám Mathesius původní cizojazyčnou verzí. Nejdůležitější z ostatních byly později přeloženy i do několika cizích jazyků. Jevy, kterých se tyto práce týkají, zahrnují lingvistickou charakteristiku (On linguistic characterology with illustration from modern English), přednesenou na prvním mezinárodním kongresu lingvistů v Haagu v r. 1928 a přetištěnou ve Vachkově sborníku *A Prague School Reader in Linguistics* (1964). „Bádání o slově a slovním spojení" - k 1. sjezdu slovanských philologů v Praze (1929) - vyšlo francouzsky již v sborníku z tohoto sjezdu (Recherches sur le mot et le groupement des mots) a později též rusky, italsky a německy. Fonologické práce vyšly vesměs cizojazyčně: „On the Phonological system of Modern English" (1929), „La structure phonologique du lexique du tchèque moderne" (1929), „Zielen und Aufgaben der vergleichenden Phonologie" (1929), „Zum Problem der Belastungs- und Kombinationsfähigkeit der Phoneme" (1931). Z jiných obecně lingvistických otázek se Mathesius zabýval funkční lingvistikou a synchronní analýzou gramatiky: „La place de la linguistique fonctionelle et structurale dans le développement général des études linguistiques" (k 2. mezinárodnímu sjezdu lingvistů v Ženevě, 1931; později též rusky a německy); „On some problems of the systematic analysis of grammar" (k 4. kongresu lingvistů, 1936; přetištěno ve Vachkově sborníku, 1964); „Zur synchronischen Analyse fremden Sprachguts" (1935). O aktuálním členění Mathesius napsal pouze jednu cizojazyčnou práci, „Zur Satzperspektive im modernen Englisch" (1929), v níž svůj český termín „aktuální členění větné" převedl na „funkční větnou perspektivu". Na tomto základě později vznikl anglický termín *functional sentence perspective.*

Svou celkovou koncepci jazyka Mathesius vyložil ve spise *Řeč a sloh*, který prvně vyšel ve sborníku B. Havránka a J. Mukařovského *Čtení o jazyce a poesii*, 1942; a později (1966) samostatně (s doslovem J. Vachka). V tomto spise Mathesius systematicky postupuje od vztahu řeči a skutečnosti, jazykového systému a konkrétních promluv k dvěma základním pilířům promluvy,

aktu pojmenovávacímu a aktu větotvornému. Jazykové pojmenování podrobně popisuje z hlediska formy, věcného obsahu a příznaků, které bychom dnes nazvali konotacemi, a dále zkoumá vztahy mezi jazykovým pojmenováním a slohem. Výklad o větě vychází od základního rozlišení gramatické stavby věty na podmět a přísudek a jejího aktuálního členění na základ a jádro výpovědi: to, o čem se mluví, a to, co se o tom říká. V kapitole o pořádku slov charakterizuje český slovosled jako plastický, jemný výrazový prostředek, jehož hlavním úkolem je jasně indikovat aktuální členění věty. Tento slovosled, charakteristický pro řeč klidnou, nazývá objektivním, kdežto slovosled v řeči důrazné nebo vzrušené může mít pořadí subjektivní, tj. důrazný člen stojí na počátku věty. Od věty dochází k souvětí přes vazby polovětné a poslední kapitolou nazvanou „Umění psát odstavce" dospívá do roviny textové.

Toto pojetí jazyka uplatnil též při souborném popisu angličtiny.

(b) Mathesiův výklad anglického gramatického systému, jakož i jednotlivých jazykových jevů, je znám především z dvou knižních publikací, *Nebojte se angličtiny* a *Obsahového rozboru současné angličtiny na základě obecně lingvistickém*. První svazek vyšel v osmi vydáních (první dvě vydání v letech třicátých, další v letech šedesátých a sedmdesátých a poslední v r. 2001). Starší vydání mají původní podtitul *Praktický průvodce jazyka*, který byl v poválečných vydáních pozměněn na *Průvodce jazykovým systémem*. Knížka vznikla z Mathesiovy spolupráce s Čs. rozhlasem. Obsahuje jeho přednášky, kterými v letech 1935–36 doprovázel rozhlasový kurs angličtiny. Na malém počtu stran zde Mathesius podává výstižnou charakteristiku angličtiny z hlediska češtiny, počínaje rysy, které se z pohledu Čecha jeví jako velmi obtížné: výslovností a pravopisem. Názorně vysvětluje vztahy mezi nimi a upozorňuje v souvislosti s různými způsoby psaní téže hlásky na existenci četných homonym (*write – right, no – know* apod.). V kapitole o větě pojednává o jevech, k nimž se později v různých souvislostech často vracel: o nutnosti vyjádření podmětu a jeho postavení ve větě na rozdíl od věty české a o pasivu jako o prostřed-

ku umožňujícím stejný slovosled v angličtině, kde má česká věta podmět na konci. V dalších kapitolách vysvětluje způsoby spojování slov, přičemž ukazuje na jednoduchost anglické flexe (náhradu gramatických koncovek předložkami a slovosledem). Dvě kapitoly o slovese podávají stručný výklad užívání tvarů prostých a průběhových. Čtenář se dále dovídá o nominálních tendencích angličtiny a kondenzaci větné stavby v porovnání s češtinou. Předposlední kapitola pojednává o slovních druzích a snadných přechodech mezi nimi, v rámci slovních druhů pak o snadných přechodech mezi podmětnými a předmětnými slovesy. V závěru je věnována pozornost rozdílům v mimojazykové skutečnosti anglické a české, ilustrovaným pojmy jako *a cup of tea*, *bread and butter* a odlišnostmi mezi středními školami u nás a v Anglii.

Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém vyšel posmrtně v r. 1961 díky editorskému zpracování Josefa Vachka, který k němu napsal doslov a opatřil ho rejstříkem. Z iniciativy Josefa Vachka rovněž vyšel v r. 1975 první anglický překlad *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Japonský překlad *Kinó gengogaku* byl pak vydán v Tokiu v r. 1981 (2. vyd. 1982) a nejnověji vyšla reedice anglického překladu v Číně v r. 2008.

Na rozdíl od svazků *Nebojte se angličtiny* a *Čeština a obecný jazykozpyt*, které připravil k vydání sám Mathesius, knižní vydání *Obsahového rozboru* je zásluhou Josefa Vachka. Z jeho doslovu se dovídáme o vzniku původního textu a o dlouhé cestě k jeho dnešní knižní formě. Mathesius zamýšlel napsat vědecký rozbor současné angličtiny jako protějšek souboru *Čeština a obecný jazykozpyt*, a na jeho realizaci mu velmi záleželo. Jiné povinnosti a zdravotní stav mu však tento úmysl nedovolily uskutečnit. V jeho pozůstalosti se zachoval úplný rukopis, nikoliv však rukopis připravený k tisku. Zachovaný strojopis byl přepis výkladů, který uprostřed třicátých let pořídil ze svých ručních zápisů podle Mathesiova diktování tehdejší Mathesiův pomocník Karel Hais. Na podkladě tohoto přepisu chtěl Mathesius dospět k definitivním formulacím. K provedení redakce díla se však už

sám nedostal. Svazek vyšel díky nesmírně náročné, pracné a pečlivé ediční práci Josefa Vachka, který tak zachoval Mathesiovo dílo pro českou jazykovědu. Přestože *Obsahový rozbor* vyšel několik desetiletí po svém vzniku, nikterak nezastaral. Pouze rozbor zvukový (foneticko-fonologický), obsažený v třetím díle, byl vývojem antikvován do té míry, že by jeho vydání mělo cenu pouze historickou. Proto ho editor z knihy vypustil a původní název *Vědecký rozbor* změnil na *Obsahový*, naznačující, že problematika zvukového plánu není v knize obsažena.

Koncepce popisu gramatického systému a lexikální stránky byla již anticipována tematikou předcházejících prací, které rovněž naznačují Mathesiův konfrontační přístup k výkladu traktovaných jevů. Mathesius sám uvádí svůj spis formulací „že nám půjde o novou angličtinu zkoumanou z hlediska synchronického, metodou analytického srovnávání a s přihlédnutím k hledisku funkčnímu a systémovému" (str. 10). Z úvodního obecného výkladu o jazykovém systému, promluvě, jazykové stylizaci a dešifraci pak vyplývá rozdělení rozboru na dvě základní části, nauku o pojmenování a nauku o usouvztažnění. První pojednává o slovu a jiných formách jazykového pojmenování a o slovních druzích, druhá se zabývá větou. Výkladům některých jevů předcházely podrobné monografické studie. V kapitole o formě jazykového pojmenování jsou na tomto základě popsány kompoziční sdruženiny, v jejichž výkladu Mathesius nastiňuje problematiku plynulých hranic od kompozit po volná slovní spojení a poukazuje na zvláštnosti angličtiny, jako jsou citátová kompozita (např. *the have-nots*). Jako jinou zvláštnost anglických kompozičních sdruženin uvádí struktury, které nazývá kompozičními spřežkami a jimiž rozumí vícečetnou přívlastkovou strukturu v postavení před řídícím substantivem (např. *starving children relief fund*). V části o funkční syntaxi (nauce o usouvztažnění) vychází od definice věty, která vystihuje její funkci v aktu komunikace („Věta je elementární promluva sdělná, kterou se mluvčí způsobem zanechávajícím po stránce formální dojem obvyklosti a subjektivní úplnosti staví k nějaké skutečnosti nebo ke skupině skutečností" (str. 89–90). Logicky na ni

navazuje kapitola o aktuálním členění věty a teprve po ní popis členění formálního. V Mathesiově výkladu věty z obou těchto hledisek nacházíme paralelismus nejen u vět dvojčlenných, jejichž formální struktura se člení na podmět a přísudek, a aktuální členění na základ a jádro, ale i u vět jednočlenných. Jejich protějškem jsou tzv. věty thetické, vyjadřující nerozložitelný významový celek (např. *Prší, Je teplo*), který nelze na základ a jádro dělit. V nauce o usouvztažnění mohl Mathesius využít několika dřívějších monografických studií jednotlivých jevů současné angličtiny, např. při výkladu pasiva a nominálních forem predikace, dále pak v kapitolách o apozici (přístavku) a elipse.

Na Mathesiovy výklady řady jevů plodně navazují pozdější a současní badatelé a dále je rozvíjejí. Platí to především o jeho teorii aktuálního členění větného, kterou založil na svých studiích slovosledných. Ta se stala východiskem konsistentního výkladu informační struktury nejen v české anglistice - v pracích mezinárodně uznávaného brněnského anglisty Jana Firbase a jeho pokračovatelů, ale i v české bohemistice a pro obecné lingvisty. Není jistě náhodou, že Mathesiovi pokračovatelé v této oblasti patří k nejvýznamnějším českým lingvistům.

Z výkladů jednotlivých jevů, na které se stále navazuje, uveďme alespoň Mathesiovo pojetí pasiva. Nejčastěji je zmiňováno v souvislosti s gramatickou funkcí anglického slovosledu, která zpravidla nedovoluje přemisťování větných členů podle stupně výpovědní dynamičnosti (srov. *tento názor zastává mnoho autorů / this view is held by many authors*). Mathesiův výklad pasiva je však také názornou ukázkou postupu od funkce / významu k formě, na jehož základě přiřazuje k pasivu i struktury formálně aktivní (jako *Four ships ... are just now under construction* a *he had his reward at once*, srov. str. 127). I když se toto pojetí nesetkalo s obecným souhlasem,[1] podnítilo další úvahy a může být nazíráno z hlediska přístupu ke kategoriím jako škálám jevů rozložených od centra po periferii.

(c) Práce bohemistické

Mathesiovy stati s bohemistickou tematikou jsou téměř všechny přetištěny v souborném knižním vydání *Čeština a obecný jazy-*

kozpyt. Ačkoliv kniha vyšla posmrtně až v r. 1947, k vydání ji připravil Mathesius. Celý rukopis dokončil už v r. 1942, jeho vydání však zabránila cenzura. O těchto skutečnostech se dovídáme z doslovu Mathesiova syna Viléma Jiřího Mathesia. Stati, které Mathesius do souboru nezařadil, pojednávají o skloňování jeho příjmení (viz poznámku o skloňování jména Mathesius na str. 390), názvech mluvnických pádů, užívání nominativu místo vokativu v hovorové češtině a o jazyce Julia Zeyera. Stati věnované Zeyerovi se týkají dynamiky koncové kadence v Zeyerově blankversu a větných základů epického slohu v *Kronice o svatém Brandanu.*

Tematika článků zařazených do *Češtiny a obecného jazykozpytu* se zčásti týká jevů, kterými se Mathesius zabýval též z hlediska angličtiny nebo v souvislosti s výklady svých obecných koncepcí. Četné stati však pojednávají o jevech, které jsou pro češtinu specifické. I v této knize je uplatněn konfrontační přístup při výkladu jevů, jejichž povahu lze názorněji vysvětlit srovnáním s cizím jazykem, především angličtinou, ale i němčinou, francouzštinou a ruštinou („O funkci podmětu", „Základní funkce českého pořádku slov", „Několik zásadních slov o kongruenci a dvojí negaci", „Podstata apozice a její druhy", „Mluvní takt a některé problémy příbuzné", „Úkoly srovnávací fonologie" aj.). Samotnou češtinou se Mathesius zabýval především z hlediska mluveného jazyka a stylistické vytříbenosti. Zájem o hovorovou češtinu vyplynul z jeho oční choroby, která mu v posledním období jeho života nedovolovala číst („Přívlastkové *ten, ta, to* v hovorové češtině", „Pronominální podmět v hovorové češtině", „Slovesné časy typu perfektního v hovorové češtině", „K dynamické linii české věty"). Psal též o mluveném jazyce z hlediska poslechu rozhlasu („O srozumitelnosti a působivosti mluveného slova v rozhlase") a o přednášení veršů („Zásadní připomínka k přednášení veršů"). Pokud jde o otázky stylu, péče o dobrý styl byla jednou z významných oblastí Mathesiových odborných zájmů. V *Češtině a obecném jazykozpytu* jsou z této oblasti stati „Cesty k jasnému výkladovému slohu v češtině" a „Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu".

Celý soubor třiceti čtyř statí je uveden dvěma obecnými pojednáními „Stylistika a lingvistická charakteristika" a „Kam jsme dospěli v jazykozpytu", po nichž následují články z oblasti fonetiky a fonologie, např. o hiátu, výslovnosti cizích slov aj. Fonologický rozbor je aplikován na českou slovní zásobu, výslovnosti je věnována pozornost též jako jevu sociálnímu a funkčnímu. Stati z roviny morfologické a syntaktické jsou opět uváděny obecnými pojednáními („O soustavném rozboru jazykovém", „Několik slov o podstatě věty", „O tak zvaném aktuálním členění větném"). Pozornost je věnována též strukturnímu rozboru slovní zásoby. Na závěr souboru Mathesius zařadil příspěvky z oblasti jazykové kultury „O požadavku stability ve spisovném jazyce" a „Problémy české jazykové kultury". První z nich je Mathesiova přednáška, kterou napsal pro proslulý přednáškový cyklus uspořádaný Pražským lingvistickým kroužkem na počátku r. 1932. Tímto cyklem Pražský lingvistický kroužek vystoupil proti tehdejší krajně puristické praxi časopisu *Naše řeč*. Přednášky, které přednesli Mathesius, Havránek, Jakobson, Mukařovský a Weingart vyšly tiskem téhož roku ve sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura*.[2] Tématem Mathesiova příspěvku byla podřízenost problému jazykové správnosti problému jazykové vytříbenosti a nesouhlas s mechanickým uplatňováním kritéria historické čistoty ze strany jazykových puristů. K sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* Mathesius ještě přispěl jako spoluautor „Obecných zásad pro kulturu jazyka", v nichž členové Pražského lingvistického kroužku kolektivně formulovali teze o zásadách péče o spisovný jazyk.

Čeština a obecný jazykozpyt byla zčásti přetištěna v r. 1979 (*Teilnachdruck mit neuem Anhang*). Přetisk vyšel ve Frankfurtu nad Mohanem a Mnichově s německou předmluvou od Gerda Freidhofa a Bernda Schulze a bibliografií doplněnou Josefem Vachkem.

LITERATURA

Vilém Mathesius - jazykovědec a organizátor vědeckého a kulturního života; první univerzitní profesor anglické řeči a lite-

ratury (1912), tvůrce Pražského lingvistického kroužku (1926); průkopník synchronního strukturálního studia jazyka, kontrastivní lingvistické metody a moderní české stylistiky - byl univerzální osobností velkého, zakladatelského formátu.

K jeho odkazu se dnes hlásí výhradně vlastně jen lingvisté. A přece jeho právoplatnými dědici nejsou a nemohou být jen oni. Obor, který byl nejbližší jeho srdci a jehož základy položil, českou anglistiku, Vilém Mathesius totiž koncipoval jako vědomé, harmonické a vzájemně se obohacující studium jazyka a literatury. Budoucnost jeho plány zcela nenaplnila, a to z důvodů osobních (oční choroba jej od počátku dvacátých let přiměla k mnohem jednostrannější - jakkoli nesmírně plodné - orientaci na práci jazykovědnou) i objektivních (zejména prohlubující se všeobecná specializace v rámci filologických oborů, jejímž důsledkem bylo odcizení zájmů a postupů lingvistiky a literární vědy, svou důsledností mnohdy neblahé). Přesto to, čím k našim znalostem anglické literatury a filologie Mathesius stačil přispět, zůstává svou koncepcí, metodou a zaujetím dodnes živou, dále tvarovatelnou a zavazující součástí anglistického myšlení o slovu.

Z mnoha zásadních literárněvědných položek v obrovském bibliografickém soupisu jeho díla je přitom z mnoha důvodů pozoruhodná hned ta prvá: úvodní dvě části široce založeného (a bohužel nedokončeného) projektu *Dějin literatury anglické v hlavních jejích proudech a představitelích*, zasvěcené písemnictví středověkému (staroanglickému a středoanglickému) a vydané vlastním nákladem (s přispěním Hlávkovy nadace) v Praze r. 1910, resp. 1915. Jeho žáci a následovníci (nejvýslovněji Bohumil Trnka) v těchto velkých studiích, z nichž každá je samostatnou monografií, spatřují zakladatelský, konsolidační moment v dějinách české anglistiky. Obě práce vynikají zejména ve dvou ohledech: jako zasvěcené přiblížení dějinného obrazu nejstarší anglické literatury českému čtenáři, první a dodnes vlastně nepřekonané, a jako rané, literárněvědné předznamenání zásad, z nichž vyšla autorova budoucí skvělá dráha lingvistická.

Již volbou tématu své první knihy osmadvacetiletý Mathesius předjímá svůj princip „vědy pro život" a poprvé zřetelně prokazuje smysl pro české kulturní potřeby: domácího čtenáře obohacuje o historii literatury jazykově velmi složité, myšlenkově i esteticky pozoruhodné a pro nás i vzdálené. Mathesius dosvědčuje zakladatelskou hodnotu středověkého anglického písemnictví. Kontinuitu literárního vývoje od raného k pozdnímu středověku - mnoha literárními historiky posledních dvou století výslovně či mlčky zpochybňovanou - opírá o nesnadno přijímanou, avšak nepopiratelnou jazykovou souvislost anglické literatury od Cædmona a *Béowulfa* až po naše dny.

Z hlediska metody zde Mathesius prakticky naplňuje, co později teoreticky vymezí jako interpretační kritiku slovesného díla (*Zrození a povaha kritického soudu*, 1921[3], aj.). Podle ní kritikovým úkolem je, *„aby vycítil a pak po svém vyjádřil a zhodnotil jeho nejskrytější tajemství, aby zpytavým pohledem pronikl do samých základů jeho podstaty a vyložil ji jasněji a soustavněji, než dovede náhodný všední pozorovatel"*. (J. Vachek, *Vilém Mathesius. Jazyk, kultura, slovesnost*, str. 207.)

K tomu cíli ovládne starou angličtinu, ze starogermánského flektivního půdorysu vzešlý jazyk anglosaské Anglie, a to v míře a hloubce, jíž se po něm - snad s výjimkou Bohumila Trnky - u nás nikdo další nedobral. Takto nabytá bezprostřední filologická zkušenost, patrná nejen z kritických soudů o jednotlivých literárních památkách, nýbrž i z překladů klíčových a leckdy rozsáhlých pasáží, jimiž obě monografie proložil, se mu stane základním zdrojem interpretační jistoty. Ke svému předmětu přistupuje s pokorou, pramenící především z vědomí času, který se klene mezi raným středověkem a naším stoletím. Stanoví a dodržuje - na svou dobu s pozoruhodnou důsledností - požadavek multidisciplinárního přístupu ke středověké slovesné kultuře. Ač pokoušen tajemstvím literárního díla, dává přednost textu před jeho vykladači, literárním tvůrcům před filology a faktům před sebesvůdnější domněnkou či apriorním schématem: *„Nezbývá tedy literárnímu historiku, než zkoumati celý ten mohutný tok anglického písemnic-*

tví, který, prorážeje z mlh neznáma na sklonku století sedmého, řine se dvanácti věky v proudu časem slábnoucím, ale nikdy nemizejícím... více než kde jinde je nutno v prvních dobách literatury anglické oživovati si i méně znatelné odstíny poměrů společenských a kulturních a oddaně naslouchati všem památkám literární kultury její. Jen tak je možno spojovati literární fakta v jednotný obraz literárního vývoje bez neodůvodněných teorií a planých hypotéz." (Část první: *Doba anglosaská*, str. 2)

Úhelným kamenem metody Mathesiovi přitom zůstává filologie, zaujetí celistvým významem a smyslem slova. Byl vzdělán historizujícím pojetím jazykovědy, přičemž sám tíhl k rozboru stavu jazyka moderního. Jako školený germanista a romanista rozvíjel praktické i badatelské zkušenosti s několika jazyky. Na druhé straně byl přesvědčen, že jedním z důležitých poslání lingvisty je tříbit porozumění literatuře. Mimořádnou vnímavostí k jazykovému ustrojení literárního díla předznamenal své funkční pojetí jazyka nikoli jako neživé hmoty, nýbrž jako literárního nástroje, který má svůj vnitřní život, systém a zákonitosti (např. studie *Krása jazyka*, 1936). V literární funkci je pak živoucím otiskem tvůrčích stop slovesných umělců, dramatem literární formy (*Problémy české kultury jazykové*, německy 1933, česky 1947[4]).

Vilém Mathesius měl navíc dar nosného, výrazného jazyka a jasného, plynulého výkladového slohu. Právě jazyk a styl v těsném sepětí dávají tvar Mathesiově okouzlené čtenářské vizi, jež se tak stává účinnou protiváhou badatelské přísnosti. Takto například Mathesius líčí zánik anglosaské Anglie a její literatury:

> „*Eadweardova smrt v lednu roku 1066 byla v letopisech... zaznamenána ještě básní v přesně aliterujících verších, naplněnou starými úslovími hrdinské tradice a slavící na konci nástupce jeho, Harolda, syna Godwinova. O devět měsíců později, na večer dne 14. října 1066, ležel Harold ubit na výšinách hastingských, mezi mrtvolami jeho* húscarlů *večeřel poprvé v dobyté zemi Vilém Normanský a slibné obzory přerozující se poezie a prózy anglosaské na dlouho zmizely*

za mraky politických, sociálních, národnostních a kulturních převratů. Staletí uplynula, než mračný ten závoj se roztrhl a objevila se zase domácí literatura hodná toho jména: byla to však literatura proniklá novým už duchem, psaná novým jazykem a chutnaná novým národem." (Část první: *Doba anglosaská*, str. 167)

Soulad a svár vědecké střízlivosti a čtenářské vize, průzračného slohu a barvitého jazyka jsou příkladem toho, co později - na obecnější úrovni - Mathesius definoval jako „dynamický klasicismus", tvůrčí princip založený na „*konstruktivním vyrovnávání dvou protiběžných sil, napětí a kázně, tvůrčího rozdychtění a ztvárňující vůle*" (*Čistá práce*, 1945[5]). Tento princip není jen svorníkem významové a formální výstavby Mathesiových dvou největších literárněvědných prací, ale zřetelně i základním rysem a potřebou osobnosti, žijící v souladu kultivované, energické mysli a chápajícího, citlivého srdce, v souzvuku ukázněné vůle a mravní a citové noblesy. *Saga, hwaet ic hátte*, „zvídej, jak se zvu", tak vybízejí mnišští autoři staroanglických hádanek *Exeterské knihy* a Vilém Mathesius ve svém překladu čtenáře ústy zosobněných předmětů, jejichž totožnost právě hádanky tají. První český anglista hledal jméno anglické středověké literatuře a dobýval její leckdy záhadně vzdálený smysl vědecky přesně, s láskyplnou urputností.

Týž badatelský a lidský étos prostupuje i ostatní Mathesiovy studie, stati a recenze věnované literatuře a vztahu mezi literaturou a kulturou či vzdělaností obecně. Soustředěný zájem o tuto problematiku si uchoval až do konce, i když s ohledem na objektivní okolnosti mu bylo přáno jej publikačně projevovat stále příležitostněji. Z nejvýraznějších počinů na tomto poli je třeba připomenout Mathesiovy vytrvalé návraty k dílu Shakespearovu (počínaje studií *Tainova kritika Shakespeara* z r. 1907 a konče recenzemi nové shakespearovské literatury uveřejněnými tři roky před smrtí, r. 1942), dlouhodobý zájem o anglické lidové balady a problémy překladatelské práce (také v těchto statích výrazně těžil z kontrastivní metody jazykového rozboru a vlastních

pozorování stylistických), a konečně také řadu studií věnovaných jednotlivým autorům - především Wycliffovi (1915), Galsworthymu (1920), H. G. Wellsovi (1922), Defoeovi (1932), Fieldingovi (1932) a Malorymu (1944). Také v nich lze soustavně sledovat soustředění na jazykovou tvářnost literárního textu, jež je východiskem jeho vědeckého rozboru strukturního, a ukázněné tíhnutí k obecným závěrům. Mathesiovi se v nich daří snoubit kritiku interpretační, možnou právě jen na základě podobného rozboru, kritiku konstruktivní, v níž své postřehy kritika konfrontuje s poznatky, jichž nabyl jako vědec, a kritiku, jež vyúsťuje ve verdikt, jasně formulované a přímočaře podané dobrozdání o hodnotě díla. I tyto studie, stejně jako výše zmíněné literárněhistorické monografie, prostupuje obrazivá citovost, která je pro Mathesia ve srovnání s ostatními autory Pražské školy tolik příznačná.

Principy, jimiž Mathesiovo působení na poli literárního studia organicky doplňuje a rozvíjí jeho dílo lingvistické a osvětové, a ústřední rysy jeho osobnosti člověka a badatele nenápadně, ale jednoznačně potvrzuje také pozoruhodné svědectví jeho *Paměti*. Mathesius v nich opětovně dokládá, že ve vědě a kultuře nesmí stejně jako v životě rozhodovat náhoda ani apriorismus. Spíše než vášeň pro poznatky rozhoduje kritické myšlení a dynamická letora, jež poznání rychle proměňuje v čin na základě instinktu a intuice. Ty se poznáváním tříbí a jsou důležitější nežli dlouholetá zkušenost a rozsáhlý vědecký materiál. Živelný zájem o všechny projevy duševního života a „pohyblivý intelekt" (*Paměti*, str. 78) má šanci uspět jen tehdy, nepřestane-li usilovat o to, pozvednout úroveň sebe i druhých. Tato „instinktivní a nepotlačitelná touha hledat nejlepší cesty pro poučení a výchovu jiných" (jak Mathesius mimochodem definuje „sklon pedagogický", str. 156) je u něj nejnápadnějším vnějším projevem jeho lásky ke skutečnosti, životní kladnosti a víry v lidskou práci.

Význam Mathesiova literárněhistorického a literárněkritického díla lze výstižně a stručně shrnout slovy recenzenta první z jeho historických monografií, věnované písemnictví staroan-

glickému: „Dílo Mathesiovo je vědecké a je umělecké: obojím směrem je pracováno opravdově a s vášnivou oddaností. Je možno míti v podrobnostech odchylné názory a nalézati tu i tam doplňky nebo korektury: to je osudem každého souborného díla. Avšak nemnohá souborná díla jsou vytvořena tak uceleně pracným vědeckým studiem, jasným uměleckým stylem a hlubokou opravdovostí muže, jenž si je vědom, že plní na prospěch české vědy svůj životní úkol." (Václav Tille, recenze bez názvu, *Časopis pro moderní filologii* 6, 1918, str. 77–82, citace str. 82)

PRÁCE POJEDNÁVAJÍCÍ O OTÁZKÁCH Z JINÝCH OBLASTÍ

Oblasti Mathesiových akademických zájmů se jazykem a literaturou zdaleka nevyčerpávají.

Mathesius se živě zajímal o veškeré dění ve sféře školství, vzdělání, vědy a kultury, a často se k němu vyjadřoval v odborném i denním tisku. Tuto část své činnosti nazval kulturním aktivismem a věnoval jí značnou část svého díla. Není bez zajímavosti, že to byly právě články s touto tematikou, které sám připravil k soubornému vydání a které vyšly ve dvou samostatných svazcích za jeho života. Svědčí to o jejich vysoké aktuálnosti pro širší vědeckou a kulturní veřejnost.

První svazek s touto tematikou vyšel v r. 1925 pod názvem *Kulturní aktivismus* s podtitulem „Anglické paralely k českému životu". Obsahuje osm statí, které vyšly v letech 1922–1925 v různých denících a časopisech (*Čas*, *Naše doba*, *Naše řeč* aj.). Název svazku Mathesius zvolil podle stati „Kulturní aktivismus. Několik poznámek k diskusi o naší povaze a kulturní orientaci", která vyšla v témže roce jako celý knižní soubor (v *Naší době*, v únoru 1925). Svazek uzavírá nové pojednání „Česká věda". Jak naznačuje podtitul, jeho tematika je zaměřena na srovnání domácích poměrů se situací v Anglii („Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy", „Veřejné mínění u nás a jinde", „Význam anglické průměrnosti", „Renesance v Čechách a v Anglii" apod.). Kulturní aktivismus je věnován Čeňku Duškovi, který je zde vzpomenut jako Mathesiův první učitel angličtiny.[6]

Druhý svazek souborně vydaných statí, *Možnosti, které čekají. Epištoly o tvořivém životě*, vyšel ve dvou vydáních, v r. 1944 a 1945. Je podstatně objemnější než *Kulturní aktivismus*. K dvaceti článkům, které většinou shrnují práce z desetiletí od poloviny třicátých let uveřejněné v *Naší době*, Mathesius přidal tři nové stati, „Umění vést a umění dát se vést", „Paní domu" a „Společenské základy krásného hovoru". Také tento svazek je pojmenován podle jednoho ze zahrnutých pojednání, „Možnosti, které čekají anebo filipika proti romantismu", v němž Mathesius uvažuje o romantickém pocitu porušujícím jednotu myšlení a cítění a absolutizujícím náhodné hodnoty. Články v tomto svazku nejčastěji pojednávají o obecných otázkách kultury („Vůle ke kultuře", „Myšlenková kultura"), kritiky („Zrození a povaha kritického soudu" o pochopení, konfrontaci s vlastními požadavky a formulaci souhlasu či nesouhlasu; „O úkolech a výzbroji literární kritiky"). Několik statí je věnováno ženám a rodině („Ženy a vzdělání", „Ženy tvořivé a ženy plané", „Paní domu" „Rodinné hovory"), další se zabývají tradicí, konvencemi aj. Řada těchto statí představuje Mathesiovy rozhlasové přednášky, např. „Čteme pro život", „O psaní dopisů", „O větší plánovitost v našem životě", „Tvořivý aktivismus" (jako některé již uvedené).

Další významná oblast Mathesiových odborných zájmů se týká školství a vědy. Téma, k němuž se Mathesius opakovaně vracel, byla výuka cizích moderních jazyků na českých školách. Věnoval též pozornost pozici moderních jazyků na školách anglických a informoval o prázdninových kursech angličtiny pořádaných v Anglii pro cizince. Podmínky úspěšného vyučování cizím jazykům spatřoval v osobě učitelově a metodickém postupu. Psal i o otázce sexuální výchovy. Vysokými školami se zabýval jak v otázkách obecných - vytyčil jejich aktuální teoretické i praktické úkoly, tak dílčími nedostatky (např. v stati „Jak ozdravit naše vysoké školy" brojil proti osobním zájmům při posuzování habilitací). Podpořil nedílnost Masarykovy univerzity proti záměru sloučit brněnskou filozofickou fakultu s bratislavskou. Jeho komentář k dění v oblasti vědy a školství byl nezřídka kri-

tický. Naznačovaly to už názvy jako „Trpká fakta" (o potřebě založení samostatného jazykového ústavu), „Česká věda pastorkyní" (o nedostatečném zajištění české účasti na mezinárodním lingvistickém sjezdu v Římě), „Krize vědeckého života českého" (o publikační krizi a potřebě nového ústředního slavistického časopisu), „Kout, na který se zapomíná" (o nešvarech v provozu pražské Univerzitní knihovny). Poukazoval na význam edic klasiků české vědy pro budoucí české vědecké tradice. Na sjezdu československých učitelů vysokých škol předložil návrh na účelné seznamování ciziny s výsledky české vědy sestavením české vědecké bibliografie a dějin české vědy; poukázal na potřebu cizojazyčných resumé u odborných článků v českých časopisech; žádal dotace pro vydávání cizojazyčných knih aj. Zdůrazňoval též potřebu oficiálních mezinárodních styků.

ČINNOST RECENZNÍ

Mathesius napsal nejen mnoha literárních a lingvistických studií a statí, nýbrž také soustavně informoval filologickou veřejnost o nových publikacích svými recenzemi a zprávami o aktuálních událostech v oblasti vědy a kultury. První recenzi, která byla jeho první uveřejněnou odbornou prací, napsal ve svých čtyřiadvaceti letech (v r. 1906) o významném díle O. Jespersena *Growth and Structure of the English Language.* Později recenzoval též Jespersenovy *Essentials of English Grammar.*

Jespersena považoval za vynikajícího a moderně myslícího jazykozpytce (1947, str. 326). Psal o něm i při příležitosti jeho návštěvy v Praze v r. 1933 („Otto Jespersen in Prague", *Prager Presse* 13, 1933, č. 267). S Jespersenovým výkladem některých jazykových jevů však nesouhlasil a nacházel pro ně své vlastní výstižné vysvětlení. Jako příklad lze uvést pojetí dvojího záporu. Mathesius vysvětloval dvojí a vícenásobný zápor jako jev gramatické shody, kdežto Jespersen viděl v hromadění záporu rys primitivních jazyků (1947, str. 326). Mathesiovy recenze a zprávy informovaly snad o všech vycházejících významných dílech, ať už to byla díla anglistická (např. Krügerovy *Schwierigkeiten der englischen*

Sprache, Rhythm in English prose P. Fijna van Draata), germanistická (Delbrück, Becker, Beer), nebo obecně lingvistická (*The theory of speech and language* A. H. Gardinera). Skaličkově mluvnici maďarštiny *Zur ungarischen Gramatik* věnoval obsáhlou recenzi (1936–37), která vyšla později v ruském překladu v Kondrašovově sborníku *Pražskij lingvističeskij kružok* (Moskva 1967).

Ve svých literárních recenzích Mathesius věnoval nejvíce pozornosti Shakespearovi. V Mackově soupisu Mathesiova díla (*Jazyk, kultura a slovesnost,* 1982, str. 473–513) je jich kolem dvaceti. Některé z nich byly napsány v souvislosti s shakespearovskými oslavami v r. 1916, v roce třístého výročí Shakespearova úmrtí. Netýkají se pouze publikací o Shakespearovi, ale i inscenací Shakespearových her a shakespearovského divadla. K Shakespearovi se ve svých recenzích Mathesius opakovaně vracel i v dalších letech. Poslední dvě vyšly ve *Slovu a slovesnosti* v r. 1942. První je věnována Chudobově knize o Shakespearovi a druhá německému románu o Shakespearovi od K. Haemmerlinga. Mathesiovy recenze literárních děl pokrývají snad všechna období anglické literatury od doby nejstarší po dobu novou (*Béowulf,* kenningy v anglosaské poezii, Chaucer, Malory, Milton, Defoe, Fielding, Dickens, Wells, Galsworthy, Conrad, Shaw). Z ostatních připomeňme ještě alespoň Mathesiovu recenzi knihy René Welleka, *Immanuel Kant in England.*

Zprávy z pera Mathesiova komentují aktuální události jako mezinárodní kongresy lingvistů (první haagský a ženevský), jubilea (150 let od založení Královské české společnosti nauk) a současné dění domácí (činnost české slavistiky a Pražského lingvistického kroužku; dovídáme se i o Lingvistickém kroužku belgickém). Mathesius napsal též nekrology k úmrtí Františka Chudoby a Josefa Zubatého a vzpomínku na V. E. Mourka a P. B. Shelleyho.

Reprezentativní, obsažný výběr z Mathesiových prací doplněný úplnou bibliografií vyšel ve svazku *Jazyk, kultura a slovesnost,* který připravil při příležitosti stého výročí jeho narození v r. 1982 Josef Vachek (editor) ve spolupráci s Emanuelem Mackem (sestavitelem bibliografie).

Poznámky

1 Viz Ivan Poldauf, „Podstata anglického pasiva a vazby zájmové účasti", *Časopis pro moderní filologii* 26, 1940, str. 358–363.

2 Praha, Melantrich 1932.

3 Studie vydaná původně pod názvem „Úkol kritiky", *Čas,* 31, 1921, č. 258, 4. 11., str. 2–3, a později ve svazku *Možnosti, které čekají,* str. 142–148, pod názvem tímto.

4 Německy vyšlo pod názvem „Probleme der tschechischen Sprachkultur, *Slawische Rundschau* 5, 1933, č. 2, str. 69–85, česky ve svazku *Čeština a obecný jazykozpyt,* str. 436–458.

5 Rozhlasová přednáška, přednesená v nedělní ranní relaci Živá slova 11. 2. 1945 na stanici Praha. Poprvé byla otištěna až Josefem Vachkem ve sborníku *Vilém Mathesius. Jazyk, kultura, slovesnost,* 1982, str. 360–367 (položka č. 371 v bibliografickém soupisu).

6 „Památce svého prvního učitele angličtiny, evangelického faráře kolínského, Čeňka Duška, připisuji tuto knížku."

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

Úplná anotovaná bibliografie prací Viléma Mathesia, sestavená Emanuelem Mackem, vyšla ve Vachkově výboru z Mathesiova díla *Jazyk, kultura a slovesnost* (str. 477–508). Obsahuje 371 položek a soupis Mathesiových přeložených prací do r. 1982 (str. 510–513). Následující výběr zahrnuje knižní publikace, studie s tematikou, jež se opakuje, a rozsáhlejší stati věnované závažným jazykovým problémům.

První, šestnáctistránkový *Soupis prací Viléma Mathesia* vydal k druhému výročí úmrtí svého zakladatele anglický seminář Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Pražský lingvistický kroužek (Praha 1947). Tato první, dost úplná stručná bibliografie neobsahuje anotace.

KNIŽNÍ PUBLIKACE

(Seřazeno chronologicky podle prvních vydání. U nejvýznamnějších položek jsou uvedena všechna vydání.)

Dějiny literatury anglické v hlavních jejích proudech a představitelích. Část první: Doba anglosaská. Praha, G. Voleský 1910. 172 stran.

Dějiny literatury anglické v hlavních jejích proudech a představitelích. Část druhá: Zápas o národnost. Praha, G. Voleský 1915. 301 stran.

William Shakespeare. Tři kapitoly o jeho životě a hrách. Praha, J. R. Vilímek 1916. 47 stran.

Kulturní aktivismus. Anglické paralely k českému životu. Praha, G. Voleský 1925. (*Okna, Knihy zkušeností a úvah,* sv. 9.) 93 stran. Obsahuje stati: Kulturní aktivismus (přetištěno z: *Naše doba* 32, 1924-25, č. 5, str. 285-289; č. 6, str. 362-368, Kulturní aktivismus. Několik poznámek k diskusi o naší povaze a kulturní orientaci); Renesance v Čechách a v Anglii (přetištěno z: *Nové Čechy* 6, 1922-23, č. 3, str. 94-97); Veřejné mínění u nás a jinde (přetištěno z: *Čas* 32, 1922, č. 301, str. 1-2); Význam anglické průměrnosti (přetištěno z: *Československá republika* 244, 1923, č. 78, str. 1-2); V zajetí neživotnosti (přetištěno z: *Československá republika* 244, 1923, č. 53, str. 1-2, č. 54, str. 1-2, Za nový typ českého inteligenta); Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy (přetištěno z: *Naše řeč* 6, 1922, č. 7, str. 193-205, Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy v Anglii); Vysoké školy a národní kultura (přetištěno z: *Čas* 32, 1922, č. 112, str.1-2); a Česká věda, str. 85-91.

Dějiny anglické literatury. Od zavedení knihtisku až po realistický román 18. století. Podle přednášek Viléma Mathesia. Přehlédl René Wellek, text zrevidoval Karel Třeska. Spolek posluchačů filozofie Karlovy univerzity a studentská sekce Britské společnosti 1933. Vysokoškolská skripta, 230 stran.

Nebojte se angličtiny! Praktický průvodce jazyka. Praha, Orbis 1936. 101 stran. 2. vyd. 1939; 3. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1960. 61 stran. 4. vyd. 1965; 5. vyd. 1969; 6. vyd. 1973; 7. vyd. 1976. H+H, 2001.

Možnosti, které čekají. Epištoly o tvořivém životě. Praha, J. Laichter 1944 (*Otázky a názory,* sv. 81.) 263 stran. 2. vyd. 1945. Obsa-

huje stati: My a skutečnost (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 10, září 1943, str. 433-438); Tvořivý aktivismus (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 3, prosinec 1942, str. 123-126, Životní aktivismus); Vůle ke kultuře (přetištěno z: *Lidové noviny* 36, 1928, č. 269, 27. 5., str. 2); O pokoře tvořivého ducha (přetištěno z: *Naše doba* 51, 1943-44, č. 5, únor 1944, str. 193-196); Tradice jako princip dynamický (přetištěno z: *Lumír* 55, 1928-29, č. 1, květen 1928, str. 19-21); Užitečnost konvence (přetištěno z: *Naše doba* 43, 1935-36, č. 3, prosinec 1935, str. 140-145); Úskalí na cestě (přetištěno z: *Idea československého státu*. Svazek II. *Z přítomnosti do budoucnosti*, Praha 1936, str. 352-362, Naše postavení v evropské a světové kultuře); Možnosti, které čekají, anebo filipika proti romantismu (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 9, červen 1963, str. 358-391); Myšlenková kultura (přetištěno z: *Listy pro umění a kritiku* 2, 1934, č. 11, 20. 9., str. 269-272); Krása jazyka (přetištěno z: *Listy pro umění a kritiku* 4, 1936, č. 14, 29. 10., str. 321-323); Čteme pro život (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 3, prosinec 1942, str. 69-72, Jak číst pro život); Kdy mluví drama a divadlo k národu (přetištěno z: *Program D 40*, 1939-1940, č. 1, 24. 10. 1939, str. 11); Zrození a povaha kritického soudu (přetištěno z: *Čas* 31, 1921, č. 258, 4. 11., str. 2-3, Úkol kritiky); O úkolech a výzbroji literární kritiky (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 7, duben 1943, str. 289-294); O větší plánovitost v našem životě (přetištěno z: *Naše doba* 42, 1934-35, č. 3, prosinec 1934, str. 133-138, Plán v životě); Dejme se poučit zkušenostmi (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 6, březen 1943, str. 262-266); Ženy tvořivé a ženy plané (přetištěno z: *Naše doba* 51, 1943-44, č. 1, říjen 1943, str. 25-28); Ženy a vzdělání (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 5, únor 1943, str. 214-218); Rodinné hovory (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 8, květen 1943, str. 365-369); O psaní dopisů (přetištěno z: *Naše doba* 50, 1942-43, č. 4, leden 1943, str. 168-171); a tři nové stati Umění vést a umění dát se vést (str. 184-197), Paní domu (str. 220-229) a Společenské základy krásného hovoru (str. 251-259).

Řeč a sloh. In: *Čtení o jazyce a poezii*. Svazek první. Uspořádali Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha, Družstevní práce 1942. Str. 10-100.

Řeč a sloh (samostatné knižní vydání). K vydání připravil a Doslov na závěr (str. 93-101) napsal Josef Vachek. Praha, Československý spisovatel, 1966 (*Otázky a názory*, sv. 61). 104 stran. S kapitolami: Řeč a skutečnost (str. 7-8), Jazykový systém a konkrétní promluvy (str. 8-10), Dva základní pilíře promluvy (str. 10-14), Forma jazykového pojmenování (str. 14-16), Jazykové pojmenování: obsah věcný (str. 17-18), Jazykové pojmenování: symbolická platnost (str. 19-20), Jazykové pojmenování: citový přízvuk (str. 21-24), Jazykové pojmenování: domovská příchuť (str. 25-28), Počíná se o slohu (str. 28-31), Sloh a jazykové pojmenování (str. 32-36), Klasifikace jazykových pojmenování (str. 36-44), Slovní druhy a sloh (str. 44-50), Věta a její aktuální členění (str. 50-56), Aktuální členění větné a sloh (str. 56-63), Hlavní úkoly pořádku slov (str. 63-72), Vazby polovětné (str.72-81), Od věty k souvětí (str. 81-87), Umění psát odstavce (str. 87-92).

Čeština a obecný jazykozpyt. Praha, Melantrich 1947. Obsahuje Slovo úvodem a 34 přetisků statí uvedených v oddíle Ostatní publikace. Doslov (str. 459) napsal Vilém Jiří Mathesius. 458 stran a rejstřík jmen, str. 461-463.

Čeština a obecný jazykozpyt. Prag 1947. Teilnachdruck mit neuem Anhang. S předmluvou od Gerda Freidhofa a Bernda Schulze. Doslov napsal a bibliografii sestavil Josef Vachek. 201 stran. Frankfurt am Main - München, Kubon und Sagner 1979.

Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961. 280 stran. K vydání připravil, Poznámky vydavatelovy a Doslov vydavatelův napsal a rejstříkem osobním a slovním opatřil Josef Vachek.

Anglický překlad *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Edited by Profesor Dr. Josef Vachek,

DrSc. Translated by Dr. Libuše Dušková, CSc., Praha, Academia 1975. 231 stran.

Japonský překlad *Kinó gengogaku*. Tokio 1981, 2. vyd. 1982.

Čínský přetisk anglického překladu *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Peking, World Publishing Company 2008.

Vilém Mathesius. Jazyk, kultura a slovesnost. Výbor uspořádal, stať Die Persönlichkeit Josef Zubatýs z němčiny přeložil a doslov napsal Josef Vachek. K vydání připravil, jmenným a věcným rejstříkem opatřil a Soupis díla Viléma Mathesia sestavil Emanuel Macek. Praha, Odeon 1982. 528 stran.

OSTATNÍ PUBLIKACE

(uspořádáno chronologicky)

Studie k dějinám anglického slovosledu. 1. Kapitoly úvodní. I. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 16, 1907, č. 5/6, str. 261–275.

Studie k dějinám anglického slovosledu. 1. Kapitoly úvodní. II. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 17, 1908, č. 3, str. 195–216.

Studie k dějinám anglického slovosledu. 1. Kapitoly úvodní. III. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 17, 1908, č. 5, str. 299–311.

Studie k dějinám anglického slovosledu. 2. Slovosled a rytmus v současné angličtině vzdělaných vrstev londýnských. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 18, 1909, č. 1, str. 1–12.

Studie k dějinám anglického slovosledu. 2. Slovosled a rytmus v současné angličtině vzdělaných vrstev londýnských. II. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 19, 1910, č. 2, str. 125–130.

Tainova kritika Shakespeara. (Příspěvky k dějinám pokusů o zvědečtění literární historie.) I–III. *Věstník České akademie císaře Fran-*

tiška Josefa pro vědy, slovesnost a umění 16, 1907, č. 7, str. 339-354; č. 9, str. 533-539; 1908, č. 4, str. 227-239.

Poznámky o substantivních složeninách a sdruženinách v současné angličtině. - O generačních dialektech v moderní angličtině. *Sborník filologický* 1, 1910, str. 247-257, 258-262.

Poznámky o takzvané elipse a o anglických větách neslovesných. *Sborník filologický* 2, 1911, str. 215-234.

O potenciálnosti jevů jazykových. *Věstník Královské české společnosti nauk* 1911-12, č. 2 (únor 1911), str. 1-24. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *U základů pražské jazykovědné školy. Prameny české a slovenské lingvistiky*, 1, str. 5-34. Praha, Academia 1970.

Anglický překlad On the potentiality of the phenomena of language. In: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics.* Bloomington, Indiana University Press 1964, str. 1-32.

Ruský překlad O potencial'nosti jazykovych javlenij. In: *Pražskij lingvističeskij kružok.* Sbornik statej. Moskva, Progress 1967, str. 42-69.

O apozici v moderní angličtině. *Sborník filologický* 3, 1912, str. 240-251 (přepracováno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 302-318, s názvem Podstata apozice a její druhy).

O jazykové správnosti. Několik časových poznámek. *Přehled* 10, 1911-1912, č. 32 (3. 5. 1912), str. 543-545.

O nominálních tendencích v slovesné predikaci novoanglické. *Sborník filologický* 4, 1913, str. 325-339.

O vědeckém studiu anglických jmen místních. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 3, 1913, č. 4/5, str. 371-396.

O pasivu v moderní angličtině. *Sborník filologický* 5, 1915, str. 198-220.

Problém anglických lidových balad. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 24, 1915, č. 6, str. 245-271; č. 7, str. 327-342.

Anglické divadlo za doby Shakespeara. *Zlatá Praha* 33, 1915-1916, č. 29 (19. 4. 1916), str. 339-345.

Ke sporu o Shakespeara filozofa. *Naše doba* 23, 1915-1916, č. 7 (20. 4. 1916), str. 481-490.

Shakespearovy římské hry v poměru k Plutarchovi. Kapitola o technice Shakespearova tvoření. *Osvěta* 46, 1916, č. 7, str. 395-410.

Alžbětinské divadlo. *Věstník České akademie věd a umění* 25, 1916, č. 8/9, str. 370-399.

Dvě kapitoly o Češích a staré Anglii. *Zlatá Praha* 34, 1916-1917, č. 13 (27. 12. 1916), str. 151-154.

Poznámky o novoanglických větách kvalifikujících. *Sborník filologický* 6, 1917, str. 124-129.

Slepota Johna Miltona. *Kalich* 5, 1917-1918, č. 3 (prosinec 1917), str. 100-105; č. 4 (leden 1918), str. 142-146.

Z předmluv Bernarda Shawa. *Naše doba* 25, 1917-1918, č. 6 (20. 3. 1918), str. 421-427; č. 7 (20. 4. 1918), str. 513-523.

English literature and Czechoslovaks. London, Czech Society of Great Britain, 1920. 15 stran.

Filologické hlasy k opravě pravopisu anglického. *Naše řeč* 4, 1920, č. 5, str. 129-135.

Romány Johna Galsworthyho. *Země* 2, 1920-1921, č. 1 (20. 10. 1920), str. 4-9; č. 2 (26. 11. 1920), str. 34-36.

Anglie a Angličani. *Československá republika* 242, 1921, č. 277, str. 1-2; č. 280, str. 1-2; č. 281, str. 2; č. 282, str. 1-2.

Úkol kritiky. *Čas* 31, 1921 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, s názvem Zrození a povaha kritického soudu, str. 142-148).

Ráz Shakespearových her a jejich scénování. *Země* 3, 1921-1922, č. 3 (29. 12. 1921), str. 73-76.

Vysoké školy a národní kultura. *Čas* 32, 1922 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, str. 77-84).

Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy v Anglii. *Naše řeč* 6, 1922 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, s názvem Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy, str. 57-76).

Veřejné mínění u nás a jinde. *Čas* 32, 1922 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, str. 33-40).

Renesance v Čechách a v Anglii. (Hrst poznámek.) *Nové Čechy* 6, 1922-23 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, str. 25-32).

Za nový typ českého inteligenta. *Československá republika* 244, 1923 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, s názvem V zajetí neživotnosti, str. 47-56).

Význam anglické průměrnosti. *Československá republika* 244, 1923 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus,* 1925, str. 41-46).

Pronominální podmět v hovorové češtině. *Slovanský sborník věnovaný Jeho Magnificenci prof. dr. Františku Pastrnkovi, rektoru Univerzity Karlovy k sedmdesátým narozeninám, 1853-1923.* Praha, Kruh moderních filologů, 1923, str. 118-121 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 286-293).

Z nové literatury o střední angličtině. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 9, 1922-23, č. 2 (březen 1923), str. 132-142; č. 3 (červen 1923), str. 235-242.

English studies in Czechoslovakia. *English studies* 5, 1923, č. 2, str. 65-66.

Nominativ místo vokativu v hovorové češtině. *Naše řeč* 7, 1923, č. 5, str. 138-140.

K jubileu prvního foliového vydání her Shakespearových. *Divadlo* 3, 1922-23, č. 19/20 (7. 11. 1923), str. 3-4.

Několik slov o podstatě věty. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 10, 1923-24, č. 1 (prosinec 1923), str. 1-6 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 224-233).

Několik poznámek o funkci podmětu v moderní angličtině. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 10, 1923-24, č. 3/4 (červen 1924), str. 244-248 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 277-285 s názvem O funkci podmětu).

K třístému výročí prvního foliového vydání Shakespearových her. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 10, 1923-24, č. 3/4 (červen 1924), str. 325-327.

Kulturní aktivismus. Několik poznámek k diskusi o naší povaze a kulturní orientaci. *Naše doba* 32, 1924-25 (přetištěno v: *Kulturní aktivismus*, 1925, s názvem Kulturní aktivismus, str. 7-23).

Z novější literatury anglistické. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 11, 1924-25, č. 3/4 (červen 1925), str. 315-319.

Slovesné časy typu perfektního v hovorové češtině. *Naše řeč* 1925, č. 7, str. 200-202 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 190-194).

Přívlastkové *ten, ta, to* v hovorové češtině. *Naše řeč* 10, 1926, č. 2. (únor), str. 39-41 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 185-189).

Růst anglické renesance. Pokus o genetickou charakteristiku. *Lumír* 53, 1926-27, č. 7 (4. 11. 1926), str. 339-346 (oprava tiskových chyb v č. 10, str. 560).

Lingvistická charakteristika a její místo v moderním jazykozpytu. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 13, 1926-27, č. 1 (prosinec 1926), str. 35-40 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, s názvem Stylistika a lingvistická charakteristika, str. 9-16).

New currents and tendencies in linguistic research. Μνῆμα. Sborník vydaný na paměť čtyřicítiletého působení profesora Jo-

sefa Zubatého 1885-1925. Praha, Jednota českých filologů s podporou ministerstva školství a národní osvěty 1927. Str. 188-203. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *Z klasického období pražské školy 1925-1945*, str. 5-17, s názvem Nové proudy a směry v jazykovědném bádání. Praha, Academia 1972.

Z novějších prací o anglické literatuře 18. století. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 13, 1926-27, str. 180-182 (spolu s B. Trnkou).

O vzniku a vývoji kulturní tradice anglické. *Naše doba* 34, 1926-27, č. 7 (5. 4. 1927), str. 389-394; č. 8 (15. 5. 1927), str. 460-465.

On linguistic characterology with illustrations from Modern English. *Actes du Premier congrès international de linguistes à la Haye du 10-15 avril 1928.* Leiden, A. W. Sijthoff 1928, str. 56-63. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics*, Bloomington, Indiana University Press 1964, str. 59-67.

Tradice jako princip dynamický. *Lumír* 55, 1928-29 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 40-48).

Vůle ke kultuře. *Lidové noviny* 36, 1928 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 28-31).

Zur Satzperspektive im modernen Englisch. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 155, str. 202-210. Braunschweig - Berlin - Hamburg, G. Westermann 1929.

On the phonological system of modern English. *Donum natalicium Schrijnen,* str. 46-53. Nijmegen - Utrecht, N. V. Dekker - Van de Vegt 1929.

La structure phonologique du lexique du tchèque moderne. Contribution à la phonologie comparée. *Mélanges linguistiques dédiés au Premier congrès international de linguistes slaves. Travaux du Cercle linguistique de Prague* 1, 1929, str. 67-84. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics*, str. 156-176. Bloomington, Indiana University Press 1964. *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947,

s názvem Úvod do fonologického rozboru české zásoby slovní, str. 59-86.

Funkční lingvistika. *Sborník přednášek pronesených na Prvém sjezdu československých profesorů filozofie, filologie a historie v Praze 3.-7. dubna 1929.* Praha 1929, str. 118-130; přetištěno v: J. Vachek (ed.), *Z klasického období pražské školy 1925-1945*, str. 27-39; Praha, Academia 1972.

Zielen und Aufgaben der vergleichenden Phonologie. *Xenia Pragensia Ernesto Kraus septuagenario et Josepho Janko sexagenario ab amicis, collegis, discipulis oblata,* str. 432-445. Praha, Jednota československých matematiků a fysiků 1929. Přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Úkoly srovnávací fonologie, str. 39-58.

K fonologickému systému moderní angličtiny. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 15, 1928-29, č. 2 (březen 1929)), str. 129-139.

K pořádku slov v hovorové češtině. *Naše řeč* 14, 1930, č. 6, str. 117-121 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 353-359).

Zum Problem der Belastungs- und Kombinationsfähigkeit der Phoneme. *Réunion phonologique internationale tenue à Prague* (18-21/XII 1930). Praha 1931. *Travaux du Cercle linguistique de Prague* 4, str. 148-152. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics,* str. 177-182. Bloomington, Indiana University Press 1964.

K dynamické linii české věty. *Časopis pro moderní filologii* 17, 1931, č.1/ 2, str. 71-81. (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 257-276).

La place de la linguistique fonctionelle et structurale dans le dévéloppement général des études linguistiques. *Časopis pro moderní filologii* 18, 1931-32, č. 1 (prosinec 1931), str. 1-7. Přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Kam jsme dospěli v jazykozpytu, str. 17-26.

Několik slov o hiátu v dnešní češtině. *Naše řeč* 15, 1931, č. 10, str. 219-221 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 91-95).

O požadavku stability ve spisovném jazyce. B. Havránek a M. Weingart (eds), *Spisovná čeština a jazyková kultura*, str. 14-31. Vydal Pražský lingvistický kroužek, Praha, Melantrich 1932. Přetištěno a přepracováno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, s názvem O potřebě stability ve spisovném jazyce, str. 415-435.

Obecné zásady pro kulturu jazyka. B. Havránek a M. Weingart (eds), *Spisovná čeština a jazyková kultura*. str. 245-258. Praha, Melantrich 1932. Nepodepsáno - kolektivní formulace tezí.

Cizí slova ze stanoviska synchronického. *Časopis pro moderní filologii* 18, 1931-32, č.3/42, červen 1932, str. 231-239 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 96-109).

Probleme der tschechischen Sprachkultur. *Slawische Rundschau* 5, 1933, č. 2, str. 69-85 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, s názvem Problémy české jazykové kultury, str. 436-458).

Myšlenková kultura. *Listy pro umění a kritiku*, 2, 1934 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, str. 103-114).

Plán v životě. *Naše doba* 42, 1934-35 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, s názvem O větší plánovitost v našem životě, str. 163-172).

Zur synchronischen Analyse fremden Sprachguts. *Englische Studien* 70, 1935, č. 1, str. 21-35. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics*, str. 398-412. Bloomington, Indiana University Press 1964.

K výslovnosti cizích slov v češtině. *Slovo a slovesnost* 1, 1935, č. 2, str. 96-105 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 110-129).

Užitečnost konvence. *Naše doba* 43, 1935-36 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, str. 49-60).

On some problems of the systematic analysis of grammar. *Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes.* Praha 1936. *Travaux du Cercle linguistique de Prague* 6, str. 95-107. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics*, str. 306-319. Bloomington, Indiana University Press 1964.

Naše postavení v evropské a světové kultuře. *Idea československého státu* II, 1936 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, s názvem Úskalí na cestě, str. 61-87).

Několik zásadních slov o kongruenci. *Sborník matice slovenskej* 14, 1936, č. 1, Jazykověda, str. 15-18 (přetištěno a rozšířeno o část o negaci v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Několik zásadních slov o kongruenci a o dvojí negaci, str. 319-326).

Z mých pamětí. Gymnázium. *Naše doba* 43, 1935-36, č. 9 (červen 1936), str. 551-554; č. 10 (září 1936), str. 598-604.

Krása jazyka. *Listy pro umění a kritiku* 4, 1936 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 115-123).

Deset let Pražského lingvistického kroužku. *Slovo a slovesnost* 2, 1936-37, č. 3 (4. čtvrtletí 1936), str. 137-145.

Pokus o teorii strukturální mluvnice. *Slovo a slovesnost* 2, 1936-37, č. 1, str. 47-54. [Vl. Skalička, *Zur ungarischen Grammatik*]

Double negation and grammatical concord. *Mélanges de linguistique et de philologie offerts à Jacques van Ginneken à l'occasion du soixantième anniversaire de sa naissance* (21 avril 1937), str. 79-83. Paris, C. Klincksieck 1937.

Z mých pamětí. Pražská filozofická fakulta na počátku století. *Naše doba* 44, 1936, č. 9 (červen 1937), str. 530-535.

Mluvní takt a některé problémy příbuzné. *Slovo a slovesnost* 3, 1937, č. 4, str. 193-199 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 243-256).

O konkurenci vidů v českém vyjadřování slovesném. *Slovo a slovesnost* 4, 1938, č. 1, str. 15-19 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 195-202).

Zesílení a zdůraznění jako jevy jazykové. *Slovo a slovesnost* 4, 1938, č. 4, str. 193-202 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 203-223).

Verstärkung und Emphase. *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*, str. 407-413. Génève, Georg et Cie 1939. Přetištěno v: J. Vachek (ed.), *A Prague school reader in linguistics*, str. 426-432. Bloomington, Indiana University Press 1964.

Co daly naše země Evropě a lidstvu. *Literární noviny* 12, 1939, č. 7, str. 141-142, 148.

Příspěvek k strukturálnímu rozboru anglické zásoby slovní. *Časopis pro moderní filologii* 26, 1939-40, č. 1 (říjen 1939), str. 79-84 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, s názvem Příspěvek k strukturálnímu rozboru zásoby slovní, str. 175-184).

Kdy mluví drama a divadlo k národu. *Program D* 40, 1939-40 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, str. 134-141).

O takzvaném aktuálním členění věty. *Slovo a slovesnost* 5, 1939, č. 4, str. 171-174 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, s názvem O takzvaném aktuálním členění větném, str. 234-242).

Fonetika, její podstata a vývoj. *Věda a život* 7, 1940, č. 1, str. 24-30 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 27-38).

Ukázka, jak lze v učebnici učit výslovnosti a pravopisu jazyka na základě fonologickém. *Časopis pro moderní filologii* 26, 1939-40, č. 3 (duben 1940), str. 441-449; č. 4 (červen 1940), str. 543-558. Přetištěno v: Jan Marhan, *Anglicky sluchem a studiem*, s názvem Anglický pravopis a anglická výslovnost, str. 6-24, Praha, Školní nakladatelství 1940; s názvem Anglická výslovnost a anglický pravopis, str. 6-24, v 2., opraveném vydání, Praha, Státní nakladatelství 1946; 3. vyd. 1947.

Výslovnost jako faktor sociální a funkční. *Program D* 41, 1940-41, č. 3 (1. 10. 1940), str. 71-74 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Výslovnost jako jev sociální a funkční, str. 130-136).

Vyjadřování pasivní perspektivy v české větě. *Listy filologické* 67, 1940, č.3/4 (listopad), str. 307-311 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 294-301).

Shakespearův Hamlet. *Věda a život* 8, 1941, č. 1, str. 11-18.

Rozpor mezi aktuálním členěním souvětí a jeho organickou stavbou. *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 1, str. 37-40 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 360-366).

Základní funkce pořádku slov v češtině. *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 4, str. 169-180 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Základní funkce českého pořádku slov, str. 327-352).

Cesty k jasnému výkladovému slohu v češtině. *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 4, str. 197-202 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 367-379).

Ze srovnávacích studií slovosledných. *Časopis pro moderní filologii* 28, 1941-42, č. 2 (únor 1942), str. 181-190; č. 3 (duben 1942), str. 302-307.

Větné základy epického slohu v Zeyerově kronice o svatém Brandanu. *Slovo a slovesnost* 8, 1942, č. 2, str. 80-88.

O soustavném rozboru gramatickém. *Slovo a slovesnost* 8, 1942, č. 2, str. 88-92 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 157-174).

Jak číst pro život. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,*1944, s názvem Čteme pro život, str. 124-133).

Životní aktivismus. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, s názvem Tvořivý aktivismus, str. 19-27).

O psaní dopisů. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 242-250).

Ženy a vzdělání. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 208-219).

Dejme se poučit zkušenostmi. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 173-183).

Poznámky o překládání cizího blankversu a o českém verši jambickém vůbec. Svému spoluredaktoru Bohuslavu Havránkovi k padesátinám. *Slovo a slovesnost* 9, 1943, č. 1, str. 1-13 (část III přetištěna v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem Zásadní připomínka k přednášení veršů, str. 150-156).

O úkolech a výzbroji literární kritiky. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 149-162).

Rodinné hovory. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 230-241).

Možnosti, které čekají, anebo filipika proti romantismu. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 88-102).

My a skutečnost. *Naše doba* 50, 1942-43 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají,* 1944, str. 5-18).

Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu. *Slovo a slovesnost* 9, 1943, č. 2/3, str. 114-129 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, str. 380-414).

Srozumitelnost a účinnost mluveného slova v rozhlase. Z přednášky napsané pro pracovníky Českého rozhlasu. *Slovo a slovesnost* 9, 1943, č. 2/3, str. 138-145 (přetištěno v: *Čeština a obecný jazykozpyt,* 1947, s názvem O srozumitelnosti a působivosti mluveného slova v rozhlase, str. 137-149).

O skloňování jména Mathesius. *Slovo a slovesnost* 9, 1943, č. 1, str. 51.

Ještě o skloňování jména Mathesius. *Slovo a slovesnost* 9, 1943, č. 2/3, str. 162-163.

Ženy tvořivé a ženy plané. *Naše doba* 51, 1943-44 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, str. 198-207).

O pokoře tvořivého ducha. *Naše doba* 51, 1943-44 (přetištěno v: *Možnosti, které čekají*, 1944, str. 32-39).

Vědění a myšlení. *Naše doba* 51, 1943-44, č. 10 (září 1944), str. 433-439.

Kulturní snobismus. *Naše doba* 52, 1945-46, č. 1 (říjen 1945), str. 23-25; č. 2 (prosinec 1945), str. 70-74.

LITERATURA O VILÉMU MATHESIOVI

Vyhledavač *Google* uvádí při prvním hledání 13 200 záznamů jména Vilém Mathesius, z nichž nejvýznamnější jsou:

KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století.
Milan Churaň a kol. (eds), Nakladatelství Libri, 2. vyd. 1998.

Slovník osobností jazykovědné bohemistiky
Svatava Machová, Klára Chvátalová, Václav Velčovský (eds), Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka, 2007.

Encyclopaedia Britannica, 2005.

Wikipedie, otevřená encyklopedie.

Eduardo Fernandéz Couceiro „El pensamiento lingüístico de Vilém Mathesius". In: Estébanez Calderón, Demetrio (ed.): *El hispanismo en la República Checa*. Praha: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte del Reino de España & FFUK, 2002, str. 91-126.

HLAVNÍ LITERATURA O VILÉMU MATHESIOVI Z PERA DOMÁCÍCH AUTORŮ

Josef Vachek

Recenze díla Vilém Mathesius, *Nebojte se angličtiny! Střední škola* 17, 1937, str. 163-164.

Za hrdinou ducha. K prvému výročí skonu univ. prof. Dr. Viléma Mathesia (12. IV.1945). *Vyšehrad* 1, 1946, č. 24, str. 13-15.

Recenze díla Vilém Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt. Časopis pro moderní filologii - Philologica* 3, 1948, str. 1-4.

Doslov vydavatelův. In: Vilém Mathesius, *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém*, str. 249-252. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1961.

The Linguistic School of Prague, str. 130-131. Bloomington - London 1966.

Pětadvacet let od skonu Viléma Mathesia. *Časopis pro moderní filologii* 52, 1970, str. 121-126.

U základů pražské jazykovědné školy, Prameny české a slovenské lingvistiky 1. Doslov, str. 67-74. Praha, Academia 1970.

Z klasického období pražské školy 1925-1945. Prameny české a slovenské lingvistiky 2. Doslov, str. 67-71. Praha, Academia 1972.

Vilém Mathesius as forerunner of contrastive linguistics. *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 11, Poznań 1980, str. 5-16.

Vilém Mathesius. In: *Vilém Mathesius. Jazyk, kultura a slovesnost*, str. 455-463. Praha, Odeon 1982.

Vilém Mathesius' living heritage to world linguistics. *Philologica Pragensia* 25, 1982, str. 121-127.

Vilém Mathesius - jedinečný učitel a člověk. *Český jazyk a literatura* 43, 1993, str. 209-210.

Vzpomínky českého anglisty, str. 5-10. Jinočany, Nakladatelství a vydavatelství H&H 1994.

Prolegomena k dějinám Pražské školy jazykovědné, str. 40-44. Jinočany, Nakladatelství a vydavatelství H&H 1999.

Vilém Mathesius as one of the forerunners of modern textological research. In: Světla Čmejrková and Frant. Štícha (eds), *The*

syntax of sentence and text (A Festschrift for František Daneš). *Linguistic and literary studies in Eastern Europe* 42, str. 67-71. Amsterdam - Philadelphia 1994.

Vilém Mathesius 1882-1945. *Linguistica Pragensia* 1995, str. 57-59.

Bohumil Trnka

K padesátce Viléma Mathesia. *Národní listy* 72, č. 213, str. 2, 1932.

K padesátinám Viléma Mathesia. *Časopis pro moderní filologii* 19, 1932, str. 98-99.

K šedesátce prof. V. Mathesia. *Slovo a slovesnost* 8, 1942, str. 113-120.

O významu díla a osobnosti Viléma Mathesia. *Kostnické jiskry* 27 (30), 1945, č. 9, str. 49-50.

Vilém Mathesius. *Časopis pro moderní filologii* 29, 1946, str. 3-13. Anglicky vyšlo pod názvem „Vilém Mathesius" in: Thomas A. Sebeok, *Portraits of Linguists. A Biographical Source Book for the History of Western Linguistics*, 1746-1963. Volume Two: *From Edward Sievers to Benjamin Lee Whorf*, str. 474-489.

Za Vilémem Mathesiem. *Slovo a slovesnost* 10, 1948, str. 1-4.

Profesor Vilém Mathesius a obecná báze jeho funkční analýzy. *XV. ročenka Kruhu moderních filologů při ČSAV*, 1981-1982, str. 26-33.

Personal recollections of V. Mathesius and his Circle. *Theoretical Linguistics* 10, 1983, č. 2/3, str. 249-252.

František Daneš

The double basis of the Prague functional approach: Mathesius and Jakobson. In: J. Hladký (ed.), *Language and Function. To the Memory of Jan Firbas*, str. 57-69. John Benjamins, Amsterdam/ Philadelphia 2003.

Úvahy o Mathesiově pojetí vědy, jazyka a gramatiky. *Slovo a slovesnost* 66, 2005, str. 83-97.

Další autoři

Otokar Fischer, Vzpomínka. *Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario a discipulis et Circuli linguistici Pragensis sodalibus oblata*, str. 3-4. Praha 1932.

Oldřich Leška, Vilém Mathesius 1882-1945. *Slovo a slovesnost* 56, 1995, str. 81-97.

Jan Mukařovský, Vilém Mathesius, *Slovo a slovesnost* 10, 1948, str. 1-2.

J. V. Polišenský, Vilém Mathesius, Literary Historian and "Cultural Activist". *Philologica Pragensia* 25, 1982, č. 3, str. 136-149.

Zdeněk Vančura, recenze knihy *Možnosti, které čekají*. *Kritický měsíčník* 6, 1945, str. 34-39.

René Wellek: Vilém Mathesius (1882-1945). In: L. Matejka (ed.), *Sound, Sign and Meaning*, str. 6-14. Ann Arbor 1976.